

KOGNITION & PÆDAGOGIK

TIDSSKRIFT OM GODE LÆRINGSMILJØER

Kognition & Pædagogik nr. 108, juni 2018

EDITORIAL

Af Lea Lund

ARTIKEL

Didaktisk opmærksomhed
– kollegial refleksion

KOGNITION & PÆDAGOGIK

28. årgang nr. 108

ISSN 0906-6225 © Dansk Psykologisk Forlag A/S

Omlagsdesign: Louises design/Louise Glargaard Perlmutter

Grafisk tilrettelæggelse: Specialtrykkeriet Arco

Tryk: Specialtrykkeriet Arco

Fagredaktør: Lea Lund

Redaktion: Frans Ø. Andersen, Gerd Christensen, Anne Linder, Hans Månsson,

Lea Lund, Poul Nissen, Andreas Nielsen og Nanna Paarup

Kognition & Pædagogik udkommer fire gange årligt og sætter fokus på kunsten at skabe gode læringsmiljøer. Tidsskriftet præsenterer den nyeste viden inden for emner som læring og kreativitet; hjerne, psyke og eksistens; intelligens og kompetenceudvikling; generel pædagogik og specialpædagogik samt videnskabelige, moralske og æstetiske læreprocesser.

Årgang 2018 er inddelt i interessante temaer, som er forankret i og reflekteret i forhold til læring

- Mål og mening, eksamen og evaluering
- Pædagogik, æstetisk dannelse og demokrati
- Didaktisk opmærksomhed – kollegial refleksion
- Positive Education

FAGFÆLLE- BEDØMT

/ I henhold til ministerielle krav betyder bedømmelsen, at der fra en fagfælle på ph.d.-niveau er foretaget en skriftlig vurdering, som godtgør denne bogs videnskabelige kvalitet
/ In accordance with ministry requirements, the certification means that a ph.d.-level peer has made a written assessment which justifies this book's scientific quality.

Adresse:

Dansk Psykologisk Forlag

Knabrostræde 3, 1 sal

1210 København K

Tel. +45 4546 0050

info@dpf.dk

www.dpf.dk

Abonnementspriser 2018 (4 numre):

Privat abonnement kr. 450,-

Institutionsabonnement 1 eks. kr. 690,-

Institutionsabonnement 4 eks. kr. 1610,-

Studerende kr. 337,50

Løssalg pr. nummer kr. 140,-

(Alle priser er inkl. moms).

Alle rettigheder forbeholdes. Mekanisk, fotografisk eller anden gengivelse af eller kopiering fra dette blad eller dele heraf er *kun* tilladt i overensstemmelse med overenskomst mellem Undervisningsministeriet og Copy-Dan. Enhver anden udnyttelse er uden forlagets skriftlige samtykke forbudt ifølge gældende dansk lov om ophavsret. Undtaget herfra er korte uddrag til brug ved anmeldelser.

EDITORIAL

Af Lea Lund

Dette nummer af Kognition & Pædagogik har almindidaktikken som omdrejningspunkt. Temanummeret opfordrer studerende, undervisere og fagligt pædagogisk personale til at læse artiklerne en ad gangen og debattere disse ud fra deres egen praksis eller egne holdninger.

Forskning i læreres tænke- og handlemåder (for oversigt se Lund, 2017a, 2017b) har nemlig vist, at mavefornemmelser og erfaringer fra egen skolegang udgør en stor del af det gods, som lærere trækker mest på, når de står i klasserummet og underviser. Det kan vi kalde *den tavse erfaring*. Det vil sige de intuitive handlinger, rutiner og vaner, som mange lærere baserer meget af deres undervisning på. Det, man gør uden at tænke over det, det er den erfaring, der ligger udtalt i kroppen. Fx når en lærer går ind i klasserummet og underviser uden at tænke nærmere over, *hvorfor* han gør det, og *hvordan* han gør, som han gør. Der sker oftest det, at lærere over tid udvikler en rutine i undervisningen, men vi ved også, at denne rutine ikke nødvendigvis sker på et pædagogisk begrundet fundament (Gholami & Husu, 2010; Lund, 2015). Og da læreren har et ansvar for de lærende og for den intentionalitet, der ligger indlejret i selve undervisningens opgave, er denne ubegrundede rutine højst

uhensigtsmæssig. Men til trods for at de pædagogisk ubegrundede handlinger kan fylde meget, så viser forskningen også, at lærere med støtte kan udvikle en didaktisk opmærksomhed (Fenstermacher & Richardson, 1993; Lund, 2015, 2016; Lund & Robinson, 2017). Gennem et fokus på potentialet i det kollegiale læringsfællesskab – hvor også den faglige pædagogiske ledelse har en vigtig rolle at spille – kan lærerne gives tid og rammer til at reflektere over tavse og ofte svært italesatte overbevisninger om fx god undervisning. Over tid kan lærerkollegiet således udvikle en fælles optik og et didaktisk vokabular om det at undervise, og denne nyerhvervede indsigt i egen undervisningspraksis giver efterfølgende læreren mulighed for at ændre på egen praksis. Her har dette nummers seks artikler gode bud på en dialog om pædagogik og didaktik som oplæg til en fælles dialog.

Set i et samfundsaktuelt perspektiv er lærerens professionelle dømmekraft og dermed graden eller arten af autonomi til debat. Lærerens profession og professionernes demarkationslinjer generelt er under opbrud – senest under overenskomstforhandlingerne (OK18) og aktuelt ved en nylig afholdt konference på Danmarks Pædagogiske Institut (DPU) om “professionsoprør”. Som DPU’s magasin Asterisk diskuterer i en

artikel, har de velfærdsprofessionelle nok "... mistet autonomien i dens oprindelige form, men ikke nødvendigvis den professionelle autoritet og dømmekraft" (Asterisk, 2018, p. 26). Herved placeres dette temanummer sig i debatten forstået ved ønsket om at ville styrke didaktisk opmærksomhed. Der sættes altså netop spot på lærernes fagområde: almindidaktikken. Og dette bør selvsagt foregå i et professionelt læringsfællesskab.

I litteraturen om professionelle læringsfællesskaber pointeres det, at lærerens tid uden for klasserummets undervisning også har et potentiale, som man bør inddrage – dvs. tiden til fælles refleksion (Albrechtsen, 2015; Dufour & Marzano, 2015; Dufour, DuFour, Eaker, & Thomas, 2010; Marzano et al., 2016; Sai & Siraj, 2015; Slegers, den Brok, Verbiest, Moolenaar, & Daly, 2013; Stoll, Bolam, McMahon, Wallace, & Thomas, 2006). Det er netop de refleksive dialoger om praksis, der er hjørnesten i professionelle læringsfællesskaber, og som sætter fokus på vigtigheden af arbejdspladslæring (informel eller uformel læring). Her kan lærerens dømmekraft udfoldes inden for de dertilhørende professionelle demarkationslinjer. Fokus bag dette temanummer er således ikke, om professionerne skal være mere og andet end agenter for velfærdsstatens politiske strategier (Asterisk, 2018, p. 26), men snarere at de er medskabere med en viden om feltet og dermed heri kan udøve en form for professionel autonomi. Her kan vi knytte an til Erling Lars Dales beskrivelse af en fuldprofessionel skole, der er udtrykt ved at være didaktisk rationel (Dale, 1999). Betegnelsen *didaktisk rationalitet* er en skole forstået som en fuldprofessionel or-

ganisation, der har som mål, at læreren som professionel handler (sammen med hele skolens pædagogiske personale) og tænker didaktisk rationelt. I den forstand fokuseres der på en uddannelsesinstitution i udvikling, hvor lærerne får tid til at argumentere for faglige valg og fravalg. Betegnelsen *rationalitet* handler om lærerens evne til og mulighed for at handle på grundlag af en refleksion over undervisningens formål og handling. Og det er i denne sammenhæng, vi skal forstå dette temanummers fokus på didaktisk opmærksomhed, som bør ske via kollegial refleksion.

Kognition & Pædagogik nr. 108 indeholder seks spændende og aktuelle artikler, som alle på forskellig vis omhandler tematikken "Didaktisk opmærksomhed – kollegial refleksion". Artiklerne anskuer implicit undervisere (på forskellige uddannelsesniveauer fra folkeskole til universitetsundervisning) som lærende og som potentielle deltagere og medskabere i professionelle læringsfællesskaber. I en tid med stort fokus på udefra og oppefra dirigerende målstyring inden for uddannelsessystemet er det aktuelt at lære af historiske erfaringer og at se på de professionelles måder og muligheder for at handle didaktisk kompetent. Læs blandt andet om, hvordan didaktisk teori gennem tiden har vist sig at influere på lærerens handlemåder; hvordan udviklingen af *teacher agency* kan hjælpes på vej via didaktisk dialog; hvordan fagdidaktisk opmærksomhed i læreres kollegiale vejledning kan faciliteres; hvordan mundtlighed kan ses som et didaktisk opmærksomhedspunkt, og hvordan samtalen i undervisningen kan fungere som en demokratisk løftestang, samt hvordan

man kan anskue didaktiske implikationer ved online inter-universitetsundervisning. Alle seks artikler rummer væsentlige elementer, der vil kunne fremme lærerkollegiets didaktiske opmærksomhed.

“Hvordan didaktik alligevel virker”

Per Fibæk Laursen illustrerer i denne artikel, hvordan didaktisk teori har inspireret lærere igennem tiden. Umiddelbart kunne det se ud, som om didaktiske teorier ikke virker i praksis, fordi de ikke i synderlig grad påvirker læreres undervisning og tænkning. Men ser man på sammenhængen i et større historisk perspektiv, er det tydeligt, at didaktikken alligevel påvirker undervisningen. Man skal blot være opmærksom på følgende seks pointer: Udviklingen går langsomt. Mange nye ideer overlever ikke. Det, som overlever, er det, der virker. Påvirkning af lærere skal gennem et filter. Lærerne er tilbøjelige til at lægge sig i midten af didaktiske stridigheder. Lærere har selv intentioner. Tager man disse pointer i betragtning, er det tydeligt, at didaktisk teori alligevel virker i den forstand, at den inspirerer lærere til at udvikle deres egen didaktiske tænkning og praksis.

(Blinded fagfællebedømt artikel).

“Når lærere bliver forandringsskabere via didaktisk dialog”

Med denne artikel gør Lea Lund og Sarah Robinson opmærksom på, at vi i Danmark bør tage ved lære af den bagside, som test-regimet og accountability-tilgangen kan have på uddannelsessystemet, og i særdeleshed på lærerens effektivering af undervisningen i form af en snæver teach-to-the-test-tilgang, som

vi ser det i en del angelsaksiske lande. Set i et handlingsforandrende perspektiv argumenterer forfatterne for, at vi bør prioritere tid til refleksion over undervisningen. I denne artikel præsenteres, på dansk, ideen om lærere som “agents of change”, dvs. ideen om lærere som forandringsskabere. Der gives et overblik over den engelske term *teacher agency*, og det illustreres, hvordan dette kan forstås i en uddannelsessammenhæng, ved hjælp af praksiseksempler fra en empirisk skotsk undersøgelse. Forfatterne kommer derefter med forslag til, hvordan *agency*-begrebet kan tages op i en dansk kontekst via en dialogbaseret tilgang.

(Blinded fagfællebedømt artikel).

“Lærere vejleder lærere – mellem fordybelse og forstyrrelse”

I artiklen diskuterer Thomas Albrechtsen nogle af de udfordringer, som faglige vejledere står over for, når de skal igangsætte en fælles fagdidaktisk opmærksomhed i vejledningen af kolleger. Artiklen tager udgangspunkt i en større interviewundersøgelse med faglige vejledere i folkeskolen, som fortæller om, hvordan de selv oplever deres funktion og rolle. Undersøgelsen peger på nogle af de centrale udfordringer, der er, af både strukturel og kulturel karakter, for overhovedet at få skabt rum for en dyb kollegial vejledning om fagdidaktiske problemstillinger. Det drejer sig særligt om tid og opgaveprioritering, vejledernes synlighed i hverdagen og bekymringen for at være for styrende, så det risikerer at gå ud over tilliden i de kollegiale relationer. Det handler i høj grad også om, at opmærksomheden ofte retter sig mod, hvor brugbart udfaldet af vejledningen er, og at vejledningen der-

for ofte bærer præg af at være rådgivende mere end at være "egentlig" vejledende og undersøgende. Derudover ligger der i orienteringen mod brugbarhed den risiko, at vejledningen kan virke forstyrrende for kolleger, hvis den netop ikke viser sig at være direkte brugbar i undervisningen.

(Blinded fagfællebedømt artikel).

"Deliberalistisk demokratiforståelse: Et bidrag til skolens demokratiopdragelse"

I artiklen anskuer Lotte Rahbek Schou samtalen som en demokratisk løftestang. Hun beskriver, hvordan dette perspektiv vil kunne gavne lærerkollegiets didaktiske refleksion. Det fremhæves ofte, at demokrati er forbundet med uddannelse. Dette bundes i den opfattelse, at mennesker ikke fødes som demokratiske medborgere, men at det er noget, de må oplæres og dannes til. Det er gennem demokratisk dannelse, at den opvoksende generation lærer de nødvendige færdigheder, kundskaber og holdninger, som kræves, for at børn og unge kan fungere som aktive deltagere i demokratiet. Der eksisterer forskellige opfattelser af, hvad demokratisk deltagelse er, opfattelser, som får konsekvenser for demokratiundervisningen. I artiklen skitseres en deliberalistisk forståelse af samtalsens rolle i demokratiet. En deliberalistisk tilgang til læring indebærer, at man ikke blot ser samtalen som et opdragelsesinstrument til demokrati eller som en praktisk foranstaltning, når der skal træffes beslutninger. En deliberalistisk forståelse af samtalen ser den som det, den i sit inderste væsen bør respekteres for at være: et nødvendigt medium for evaluering af viden og indsigt – om verden, om ens medmennesker og om én selv.

"Mundtlighed og dialog som en didaktisk opmærksomhed"

Preben Olund Kirkegaard giver i denne artikel en oversigt over undervisningens centrale element: dialogen mellem lærer og elev. Det er et vigtigt redskab at kunne stille forskellige typer af spørgsmål, hvis man som lærer vil praktisere dialogisk undervisning med en mundtlig faglighed for øje. Nogle bestemte typer af spørgsmål vil kunne understøtte en åbning af dialogen. Andre spørgsmål vil lukke af for dialog. Nogle spørgsmål kan fremme refleksion hos eleverne til forskel fra de spørgsmål, hvor læreren tjekker elevernes forståelse. Allerede i læreruddannelsen bør de studerende indskærpes betydningen af at kunne arbejde didaktisk med spørgsmål i den dialogiske undervisning. Det er ikke nok at have viden om dette. Det skal praktiseres og øves mange gange, før det beherskes. I artiklen profileres principperne ved dialogisk undervisning, fordi dialogisk undervisning tilsyneladende kan udgøre en forskel i forhold til elevernes engagement i undervisningen. Artiklens ambition er dels at opridsse viden fra feltet samt at påpege, hvorfor dialogisk undervisning er et væsentligt område at forske mere i, og er yderst relevant for lærere og læreruddannere.

"Didaktiske implikationer og principper ved global online inter-universitetsundervisning og hotseat tutorials"

I dette bidrag beskriver Søren S.E. Bengtssen og Rikke Toft Nørgård et didaktisk eksperiment med det netbaserede vejledningsformat "online hotseat tutorials" på kandidatuddannelsen i It-didaktisk design på Aarhus Universitet. Formatet er en særlig form for kollektiv online vejled-

ning, der skaber en ny form for partnerskab og kollegialitet i den faglige vejledning mellem studerende og undervisere. Formatets særlige medieøkologiske setup bevirker, at studerende indtager en rolle, der ikke blot minder om peer-feedback eller traditionelt partnerskab i relationen til vejleder. Derimod viser undersøgelsen, at de studerende i det særlige didaktiske online setup indtager rollen som partnere i vejledningen på lige fod med deres undervisere, og at de fungerer som facilitatorer, vidensforvaltere og relationelle bindeled mellem underviserne og deres medstuderende. Artiklen starter med at placere undersøgelsen i en universitetspædagogisk kontekst, hvorefter forfatterne beskriver den didaktiske opmærksomhed, der er intenderet i forløbet fra undervisernes side. Dette sættes i spil i beskrivelsen af det medieøkologiske og medie-didaktiske setup. Afslutningsvis analyseres den nye form for partnerskab i vejledningen, der vokser ud af forløbet, og det diskuteres, hvilke didaktiske implikationer dette har for det videre arbejde med kollegialitet og partnerskab inden for vejledningsdidaktikken.

(Blinded fagfællebedømt artikel).

God læselyst!

REFERENCER

- Albrechtsen, T.R.S. (2015). *Professionelle læringsfællesskaber – Teamsamarbejde og undervisningsudvikling* (1. udgave.). Dafolo.
- Asterisk (2018). Professionelt opbrud. *Tema: Pædagogikken efter sandheden*, 85(Marts), 26-29.
- Dale, E.L. (1999). *Pædagogik og professio-*

nalitet (1. udg., 2.). Aarhus: Forlaget Klim.

- Dufour, R., DuFour, R., Eaker, R., & Thomas, M. (2010). *Learning by Doing: A Handbook for Professional Communities at Work – A Practical Guide for PLC Teams and Leadership* (2nd Ed.). USA: Solutions Tree Press.
- Dufour, R., & Marzano, R.J. (2015). *Ledere af læring. Hvordan ledere i forvaltning, skole og klasseværelse fremmer eleveres læring*. København: Dafolo.
- Fenstermacher, G.D., & Richardson, V. (1993). The elicitation and reconstruction of practical arguments in teaching. *Journal of Curriculum Studies*, 25(2), 101-114.
- Gholami, K., & Husu, J. (2010). How do teachers reason about their practice? Representing the epistemic nature of teachers' practical knowledge. *Teaching and Teacher Education*, 26(8), 1520-1529. <http://doi.org/10.1016/j.tate.2010.06.001>
- Lund, L. (2015). *Lærerens verden – almindidaktiske refleksioner over klasserumserfaringer. Ph.d.-afhandling*. Aarhus: Aarhus Universitet.
- Lund, L. (2016). How teachers reflect on their pedagogy: Learning from teachers' pedagogical vocabulary. *International Society for Teacher Education (JISTE-Journal)*, 20(2), 22-35.
- Lund, L. (2017a). *Didaktisk refleksion – når lærere sætter ord på egen praksis*. Frederikshavn: Dafolo.
- Lund, L. (2017b). Hvad ved vi om lærerens måder at tænke undervisningen på? I P.F. Laursen & H.J. Kristensen (red.), *Didaktik Håndbogen* (pp. 341-358). København: Hans Reitzels Forlag.

- Lund, L., & Robinson, S. (2017). Teachers' vocabulary developing educational awareness. *Præsenteret ved: ECER/EERA, 22.-25. August 2017*. Copenhagen.
- Marzano, R.J., Heflebower, T., Hoegh, J.K., Warrick, P., Grift, G., Hecker, L., & Wills, J. (2016). *Næste skridt i professionelle læringsfællesskaber. Kollaborative tams der transformerer skolens praksis*. Frederikshavn: Dafolo.
- Sai, X., & Siraj, S. (2015). Professional learning community in education. Literature Review. *The Online Journal of Quality in Higher Education, 2*(2), 65-78.
- Sleegers, P., den Brok, P., Verbiest, E., Moolenaar, N.M., & Daly, A.J. (2013). Toward conceptual clarity: a multidimensional, multilevel model of professional learning communities in dutch elementary schools. *The Elementary School Journal, 114*(1), 118-137.
- Stoll, L., Bolam, R., McMahon, A., Wallace, M., & Thomas, S. (2006). Professional learning communities: a review of the literature. *Journal of Educational Change, 7*, 221-258. <http://doi.org/10.1007/s10833-006-0001-8>